

DJELOVANJE POVJESNIČARA ANTE NEIMAREVIĆA U KRIŽEVCIMA I OKOLICI OD 1927. DO 1929. GODINE

Prof. dr.sc. MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ
Red. prof. u mirovini

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Draškovićeva 23
HR-10000 Zagreb

Primljeno/Received: 15.08.2007.
Prihvaćeno/Accepted: 25.10.2007.

Prof. Ante Neimarević bio je od 1923. do 1929. profesor u Križevcima, a od 1941. pa do kraja radnog vijeka i profesor povijesti u Koprivnici. No, samo u Križevcima, bavio se i politikom, njegujući i propagirajući ideje Stjepana Radića, koji je u to vrijeme bio predsjednik Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine pod koju su spadali i Križevci s okolicom, te Gradec i Vrbovec. Kao jedan od školovanih članova križevačkog vodstva Hrvatske seljačke stranke (HSS-a), on je bio zadužen da objašnjava narodu na pouzdanim sastancima i javnim skupovima političko stanje u zemlji i u stranci. Ono je upravo 1927. i 1928. godine bilo vrlo komplicirano zbog Seljačko-demokratske koalicije (SDK), tj. sporazuma Stjepana Radića - vođe HSS-a i Svetozara Pribičevića - vođe Samostalne demokratske stranke (SDS-a), kada su Hrvati i Srbi u Hrvatskoj radili zajednički na poboljšanju kvalitete svog života preko samouprava, a Maštrović je u Neimaroviću imao velikog pomagača i suradnika.

Ključne riječi: Ante Neimarević, HSS, Križevci

Križevce, poput Požege i Senja, moramo uvrstiti u gradove koji imaju vrlo zanimljivu povijest zbog politike svojih vodećih ljudi. Svi su ti gradovi mnogo izgubili u razdoblju od Hrvatsko-ugarske nagodbe pa do 1941. godine. Križevci su ostali bez svoje Križevačke pukovnije, pa su onda u okviru građanske Hrvatske ostali bez županijskog središta, i tako se našli u okviru Bjelovarsko-križevačke županije. Iako je zemljopisni položaj Križevaca smještenim uz glavnu prugu prema Mađarskoj tada spasio gospodarsku strukturu grada, poslije Prvoga svjetskog rata ta željeznička pruga izgubila je svoju važnost, pa se to osjetilo i u Križevcima, pošto je gradu i dalje umanjivano značenje. Isto tako mu je 1926. prijetilo i ukidanje Gimnazije koja se već bila lijepo etablirala u ovom starom hrvatskom gradu. Po Uredbi o podjeli zemlje na oblasti, Križevci su se našli u Zagrebačkoj oblasti, što je opet značilo, poslije 1924. godine, prestrukturiranje uprave i prekidanje nekih već učvršćenih veza s Bjelovarom koji je dodijeljen Osječkoj oblasti.

Osobita pogoršanja osjetila su se 1926. godine kada se pokazalo da središnja vlast zanemaruje vitalna pitanja hrvatskih područja. Kako bi obveze prebacila na pojedine dijelove zemlje, kralj Aleksandar je aktivirao posljednju neispunjenu obvezu iz Zakona o podjeli zemlje na oblasti iz 1922. godine, te zakazao za 23. siječnja 1927. izbore za oblasne skupštine koje su trebale rješavati sva pitanja što su ih ranije rješavale ukinute županije.¹ Bili su to poslovi od vitalnog značaja za život na određenim područjima. Osjetilo se to 1927. godine i u Križevcima, kada se pristupilo realizaciji Uredbe i kada su Križevci proveli 23. siječnja 1927. izbore za Oblasnu skupštinu, izabравši u Zagrebačku oblasnu skup-

¹ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Elementi županijskog sustava u samoupravama oblasti 1927-1929.godine. Hrvatske županije kroz stoljeća, Zagreb 1996, 113-122; Ista, Stjepan Radić i gospodarstvo, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 32-33, Zagreb, 1999-2000., str. 251-256.; Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava od 1927. do 1928., *Podravina*, 7, 2005., 48-80.

štinu prof. Ljubomira Maštrovića,² tada predsjednika kotarske organizacije Hrvatske seljačke stranke (HSS) u Križevcima i gradonačelnika Križevaca, te tajnika Franju Petrovića. Njih dvojica su bili veliki pomagači Stjepanu Radiću u organiziranju samouprave, ne samo na križevačkom području, već i na području Zagrebačke i Osječke oblasti. Franjo Petrović je poslije smrti Stjepana Radića postao predsjednik Zagrebačke oblasne skupštine, a Ljubomir Maštrović je ogromnom energijom produžio rad Oblasnog odbora Osječke oblasti sve do diktature, te je imao značajnu ulogu u povijesti HSS-a sve do 1935. godine.³

Prof. Ante Neimarević nije bio član vodstva HSS-a na hrvatskoj razini, ali je politiku Stjepana Radića, osobito onu vezanu uz samoupravu, podržavao riječju i djelom. A ta je aktivnost tako velika da je ni u kojem slučaju ne možemo zanemariti. Uključivanje Neimarevića u ovaj rad svakako je izvira iz čitavog njegovog podrijetla, školovanja i rada, a kada je jednom posao započeo, on ga je uporno i ustrajno vodio do kraja, tj. sve do proglašenja šestosiječanjske diktature i još nekoliko dana poslije toga.

Ante Neimarević⁴ je rođen 13. studenoga 1891. u Guča Gori (Travnik) od oca Stjepana i majke Kate, rođ. Kotromanić.⁵ U rodnom je mjestu svršio osnovnu školu, a onda tri razreda polazi 1904. - 1907. u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom. Godinu dana radi kao činovnik u Glamoču, a zatim u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Tuzli završava četvrti, peti i

šesti razred. Sedmi razred upisuje u Mostaru na Velikoj gimnaziji 1913. godine, a 1914. upisuje u Tuzli osmi razred. Tu ga je zatekao i rat, te od 15. travnja 1915. do 1918. ratuje kao vojnik Bosansko-hercegovačke pješačke pukovnije br. 1. Čim je završio rat, polaže 7. veljače 1919. ispit zrelosti na Velikoj gimnaziji u Sarajevu i odmah se upisuje na studij povijesti i zemljopisa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zараđujući za studij kao lektor u zagrebačkim novinama *Obzoru* 1922. i 1923. godine, pišući istovremeno šaljive feljtone u *Koprivama*, *Novostima* te *Vijencu*, završio je studij tek 29. travnja 1925. godine.⁶ Kasnije je dosta pisao u *Jutarnjem listu*, *Hrvatskom dnevniku*, *reviji Omladina*, *Hrvatskoj reviji*, *Napretkovom kalendaru* i *Hrvatskom kolu*, ali, povremeno i u drugim listovima. Najopsežnije mu je djelo ratna trilogija "1914. godina", čiji prvi dio nosi naziv "Mobilizacija", drugi "Fronta", a treći "Hinterland" Taj je roman izlazio u nastavcima u novinama, a prvo u cijelosti objavljeno izdanje, tiskano je u izdanju Matice hrvatske u Zagrebu 1937. godine.⁷ Ovim romanom i feljtonima o ratu Neimarević je zapravo, kao i Miroslav Krleža, naš pisac o Prvom svjetskom ratu, prikazujući ono što je vidio i proživio. Neimarevićeva djela o Prvom svjetskom ratu, pisana u stilu satire, kriju mnogo istina o položaju malih ljudi s ruba velike Monarhije, u tom prvom svjet-skom sukobu. Bosna, iz koje je potjecao, bila je i u njegovo vrijeme kamen spoticanja i sukobljavanja, te gotovo nerješivo europsko pitanje. Školujući se u kraju gdje je katoličanstvo, pravoslavlje i muslimanstvo bilo u stalnom suživotu ali i sukobu, Neimarević je došao do spoznaje da sukobe treba zamijeniti suradnjom, a upravo to se ostvarilo sporazumom Radić - Pribićević 1927. i 1928. godine.

Neimarevićeva djela treba promatrati kao djela koja su nastajala iz vlastitog iskustva. Ona su imala antiratnu poruku, ali i poruku o bremenitoj povijesti Hrvata u prošlosti te ih se - ako se temeljito analiziraju - nikako ne bi trebalo svrstati samo u publicistiku. Ima u tim radovima i mnogo

2 Ljubomir Maštrović, (Nin, 1893. - 1962.). Vrlo mlad se uključio u političku borbu kao urednik pravaške *Mlade Hrvatske* (1913.), a kasnije i kao urednik osječkog *Hrvatskog lista*. Izabran je kao član HSS-a za gradonačelnika Križevaca, ali je veliki župan Stopar umjesto njega postavio komesara, raspustivši i Gradsko poglavarstvo. Maštrović se je na to uključio u organiziranje oblasnih samouprava u Osijeku, ali je s njihovim ukidanjem 6. siječnja 1929. ostao bez mjesta. Vraća se ponovno u Križevce te ovdje djeluje kao urednik *Vala (Narodnog vala)* imajući veliku ulogu u preživljavanju HSS-a za vrijeme velike svjetske krize. (HDA, personalni dosje 9352. - Maštrović).

3 Ivan PEKLIĆ, Ljubomir Maštrović (1893.-1962.), *Podravina*, vol. 4, br. 7, 132-134.

4 Svi lični podaci uzeti iz: Hrvatski državni arhiv, Personalni dosje A. Neimarevića u prosvjetnom odjelu, (kut. 263).

5 Svojim porijeklom iz roda Kotromanića Ante Neimarević se jako ponosio pa je i objavljivao pod pseudonimom K. Stjepan Kotroman, Kotromanović ali i pod pseudonimom Stjepan Gorski. Njegov ujak bio je fra Grgo Kotromanović koji je imao veliki utjecaj na Antu Neimarevića u vrijeme njegovog školovanja u manastiru Guča Gora.

6 Napisao je novelu "Tri dana moga svjetskog rata", *Hrvatsko kolo*, Matice hrvatske, Zagreb, 1931.

7 Drugo izdanje kao i neka druga djela objavio je Antin sin Dražen Neimarević, psihijatar u Karlovcu.

zanimljivog povijesnog materijala koji treba posebno analizirati.⁸ Međutim, već je rješenjem Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju od 4. rujna 1923. radio na Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Križevcima, te je tu prvog studenog 1926., dakle upravo u vrijeme kada država želi ukinuti tu Gimnaziju, primljen u stalnu službu. Tu se je 21. rujna 1925. i oženio u crkvi Svete Ane s kuća-nicom Terezijom Bogović,⁹ i tu mu se rodio 22. travnja 1927. prvi sin Dražen, a 10. studenoga 1929. i kćerka Zdravka, dok mu se drugi sin Hrvoje rodio 23. IV. 1931. u Varaždinu.

Nakon što je dobio trajno zaposlenje na križevačkoj Gimnaziji, Neimarević se osjećao sigurnim u državnoj službi pa je počeo pisati o temama koje se ranije nisu obrađivale. Proučivši križe-

vačku povijest počeo je žaliti što su Križevci prestali biti ono što su nekoć bili, a svakako je tako počeo misliti još kao student koji je studirao kod prof. Vjekoslava Klaića.¹⁰ Odmah po dolasku u Križevce objavio je članak "Križevački statuti" kojoj temi se vraćao više puta, pa je i danas to njegovo djelo osnova za povijesni prikaz tog znamenitog događaja vezanog uz križevačko plemstvo i puk.¹¹ Napominjemo samo da se prvi usudio pisati o hrvatskom plemstvu u međuratnom razdoblju, vjerojatno pod utjecajem svog života u Križevcima i Varaždinu, te dao dobar pregled ove tematike, koju je očito koristio i Josip Predavec u svojoj knjizi *Selo i seljaci* (Zagreb, 1934?).¹² No, pisao je i o buni Matije Gupca, pa je Neimarevićeva knjiga *Kako su živjeli seljaci iz 1940.* nastavak Bićanićevog opusa *Kako živi narod*, s time da je Neimarević kao povjesničar analizirao položaj seljaka u prošlosti.¹³

No izbori za oblasne skupštine i živo angažiranje njegovog prijatelja i kuma Ljubomira Maštrovića u tim događanjima, uključili su i Neimarevića u stranačku aktivnost HSS-a. Ovaj rad ne bi mogao ni nastati da Ante Neimarević nije iz dana u dan pratio djelovanje HSS-a na križevačkom području, učestvujući i sam gotovo stalno tijekom 1927. i 1928. u organiziranju sastanaka. Neimarević je bio Maštrovićev prijatelj, a Maštrović je podržavao Stjepana Radića naj snažnije što je mogao, za razliku od Mačeka s kojim nije našao zajednički jezik. Stjepan Radić je kao predsjednik Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine imao pod svojom nadležnošću i područje Križevaca. Koristeći političke potencijale Križevaca, Radiću su Križevci postali dragocjeni u njegovoj borbi protiv centralističkog režima u Beogradu. Započelo je to s pokušajem ukidanja križevačke Gimnazije 1926., za čiji je opstanak

8 Posebno je zanimljivo djelo "Moje uspomene" (Sarajevo, 1966.) u kojima je opisao kako se narod u Bosni krivo odgajao, te su selo odgajali i crkva, i škola i obitelj, pri čemu su "Srbi znali što hoće, ali Hrvati nisu znali ni što hoćemo ni što nećemo," (str. 380), pa se je sve to odrazilo i na političko formiranje Ante Neimarevića. Imao je svakakvih profesora i dobrih i loših, ali je na kraju morao sebe izgraditi sam i mislim da se to desilo upravo u Križevcima. U spomenutom djelu objavljena je i bibliografija Ante Neimarevića kako ju je sam napisao. Prema njoj Neimarević je napisao četiri romana, 28 feljtona, pet enciklopedijskih jedinica te 200 radova do 1963. godine u najrazličitijim novinama i časopisima. Posebno je zanimljiva "Humoristička proza" (Čakovec, 1967.) koja se sastoji iz "Humoreski", "Novela", "Mojih uspomena" u kojima je Neimarević iznio i svoje susrete s Lukom Jukićem, Petrom Kočićem, Gavrilom Principom, Mladenom Stojanovićem i ostalim zanimljivim ličnostima naše povijesti. Tu je i prof. Božidar Pavliš iznio svoje mišljenje o tom piscu koji je u svojoj posljednjoj humoreski, neke vrste oporuci, pod nazivom "Pokojnik govori na svome grobu" (objavljenoj u *Zagorskom kalendaru* 1964.) napisao da piše ne bi li u tugu unio vedrinu. Zanimljivo je i njegovo razmišljanje da "Historik mora imati glavu, ali kakvu glavu! Ne običnu ... već glavurdu". I dalje: "Historik mora imati još i pero i jezik, da od istine napravi ponekad laž, a od laži - istinu, jer bez toga dvoga nema historije. (...) O historiji se može govoriti i ozbiljno i šaljivo", (str. 35). Mislim da je točno i mišljenje Miroslava Vaupotića ... "da nije napisao ništa drugo nego podsmešljivu, ironijsko-otužnu ali i šaljivu epopeju svoje generacije u Prvom svjetskom ratu, roman "1914"..., Neimarević bi svoje vrijedno mjesto na hrvatskom komičnom Parnasu, među slikarima i prikazivačima prilika i neprilika, mana i običaja "malih ljudi" u svojoj bosanskoj "provinciji u pozadini" dobio i zadržao". (Ante Neimarević, *Propast svijeta, Zagreb 1967., str. VI*). Neimarević je mislio na način Hašekovog "vojaka Švejka", ali je kao povjesničar bio obavezan da dade i mnogo širu sliku kompleksnih prilika u bosanskoj sredini, gdje je i započeo Prvi svjetski rat. Mislim da, kao i kod Slavka Kolara, ocjenjivanje humorističkih djela na našim prostorima nije završeno i da tu još ponešto kritičari imaju reći. Treba naglasiti da je roman "1914" i, to njegov drugi i treći dio, izlazio cenzuriran u siječnju i veljači 1940., odnosno svibnju i lipnju 1941. u zagrebačkom *Hrvatskom dnevniku*, ali da ga je obustavila tadanja Mačekova cenzura. Međutim, ja ću se u ovom radu pozabaviti samo djelima koja su nastala za Neimarevićevog djelovanja u Križevcima 1923-1929. i koja se bave političkim događanjima u ovome gradu.

9 Terezija Bogović, rođena je 29. rujna 1906. od oca Marka, sedlara i majke Barbare rođ. Somodji. U vrijeme udaje bila je učiteljska pripravnica, a svjedoci su bili prof. Ljubomir Maštrović i križevački knjigevoža Josip Perkša. I prvom sinu Draženu kumovao je gradonačelnik Ljubomir Maštrović i njegova supruga Ana, rođ. Pocrnić, dok je kćeri Zdravki bio kum dr. Juraj Krnjević i Nada r. Hirschl.

10 A. NEIMAREVIĆ, Nekadašnji Križevci, *Hrvatski dnevnik*, 10. I. 1927. Ponovno žali za nekadašnjim Križevcima u članku "Izumiranje Križevaca", *Hrvatski dnevnik*, 5. IX. 1929. koji je objavio bez potpisa, odnosno pod inicijalom K(otroman) u članku "Naši Križevci", *Jutarnji list*, 30. XII. 1932.

11 A. NEIMAREVIĆ, Križevački statuti, *Jutarnji list*, 20. IV. 1924.

12 Ante NEIMAREVIĆ, O hrvatskom plemstvu, *Obzor*, 14. IX. i 29. IX. 1932. Feljtone o hrvatskom plemstvu objavljivao je i u *Jutarnjem listu* od 1931. do 1933. godine, S. Gorski, Hrvatsko plemstvo, *Napredak*, br. 6. lipanj 1935.

13 Ante NEIMAREVIĆ, Kako su živjeli hrvatski seljaci, *Hrvatsko jedinstvo* (Varaždin), travanj 1939., odnosno brošura Ante NEIMAREVIĆ, *Kako su živjeli seljaci*, Zagreb 1940.

prof. Neimarević bio životno zainteresiran, a onda se to produžilo u borbi za ostanak Ljubomira Maštrovića na položaju križevačkog gradonačelnika. S obzirom da su Maštrović i Neimarević bili prijatelji, njegovo skidanje s položaja gradonačelnika Križevaca jednostavnom odlukom zagrebačkog velikog župana Bogdana Stopara, ubacilo je Neimarevića među propagatore HSS-a i novinare koji pišu o djelovanju i akcijama HSS-a na tom području.¹⁴ Maštrović je imao i istaknutu ulogu u radu Oblasne skupštine u Zagrebu, a bio je i član Financijskog odbora u oblasnoj skupštini, zatim član Oblasnog odbora u Odjelu za zdravlje i socijalnu skrb, a kad je to zatrebalo Radiću, otišao je i u Osijek gdje je utjecao da se zamišljena Radićeva politika ostvaruje i u Slavoniji. Maštrovićeva borba, uz pomoć dvojice križevačkih zastupnika Stjepana Bušića i Đure Kušeca,¹⁵ na Oblasnoj skupštini u Zagrebu o tome da Križevcima treba mnogo toga, pa i Učiteljska škola ali i bolnica, te da su Križevci došli u položaj koji se ne smije dopustiti, s obzirom na njegovu povijesnu važnost, imala je rezultata. Dotadanje mrtvilo zamijenila je politička živost, a nešto se počelo i pokretati. Pružao se živ otpor ukidanju Gimnazije, ali i preseljenju križevačke Ratarnice u Božjakovinu i pretvaranje postojećeg objekta u jednostavno oblasno dobro bez edukativne uloge. Sudjelujući u raspravi o Oblasnom proračunu za 1927. Maštrović je najživlje podržao osnivanje zajedničke Oblasne štedionice za više hrvatskih oblasti u koju bi se ulagala sredstva svih samouprava, čime bi se stvorila mogućnost za financiranje najpotrebnijih institucija na području Zagrebačke oblasti.¹⁶ Želeći oslabiti značaj grada Križevaca, Državni savjet je potvrdio odluku da se sela Dijankovec, Erdovec, Majurec, te Veliki i Mali Potočec izdvoje iz općine Križevci u posebnu općinu, zatim je jednostavnom odlukom

velikog župana Bogdana Stopara umjesto Maštrovića na čelo grada Križevaca postavljen komesar 11. srpnja 1927. raspušteno je i Gradsko zastupstvo. Iako je trebalo u roku od tri mjeseca raspisati izbore i izabrati novo zastupstvo, to se nije desilo, pa u Križevcima vlada komesar, mjernik Vladimir Blaževac sve do atentata u Narodnoj skupštini, kada se daje dozvola za gradske izbore ne bi li se narod pozabavio ovim problemom, a ne drugim.¹⁷ Maštrović je ostao u politici jer je 11. rujna 1927. izabran u Virovitici za narodnog zastupnika u Parlament, te je mogao biti, kao i Stjepan Radić, narodni zastupnik, ali i predsjednik Oblasnog odbora Osječke oblasne skupštine. Preuzeo je i vođenje financijskog odbora, kada se Viktor Pogačnik na kraju 1927. godine zahvalio na toj dužnosti., no zadržao je i položaj predsjednika kotarske organizacije HSS-a u Križevcima.¹⁸ Njegovi govori u Narodnoj skupštini često se vraćaju na stanje u Križevcima, pa je i na sjednici 28. ožujka 1928. govorio o stanju u oblastima ističući da su gradska zastupstva raspuštena još 1926. i do danas nisu obnovljena, pa je tako i s križevačkim zastupstvom koje je raspušteno 11. srpnja 1927.¹⁹

U tom vremenu kada Maštrović mora napustiti Križevce, jer ovdje nema od čega živjeti, i otići u Osijek gdje ga Stjepan Radić postavlja za predsjednika Oblasnog odbora, započinje najintenzivniji Neimarevićev angažman u politici i to na narodnim skupovima kao i preko članaka koji su bili objavljeni u *Narodnom valu*. Naime, HSS je na parlamentarnim izborima u Križevcima bio apsolutni pobjednik: od 17013 upisanih, glasovalo je 12.149 birača, od čega u kotaru za HSS 8798, a u gradu 835, dakle, 9.633 osoba je glasovalo za HSS.²⁰

14 Ivan PEKLIĆ, *Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju 1904.-2004.*, Križevci, 2004., 54-72.

15 Đuro Kušec je ušao u Zagrebačku oblasnu skupštinu kada je prof. Maštrović bio izabran u Virovitici. No često rade zajednički.

16 Ivann Peklić, 54-55. Osnivanje Oblasne štedionice je uspjelo ali ne i njen rad, premda je njena filijala osnovana i u Osijeku od Osječke oblasne skupštine. Naime, kako bi spriječila odliv sredstava iz državnih financijskih institucija, vlada je donijela uredbu o obaveznom ulaganju sredstava samouprava u Državnu hipotekarnu banku, pa je time rad Oblasnih štedionica poslije smrti Stjepana Radića izgubio svoju važnost, premda su te štedionice kao Banske štedionice preživjele u nekom zakržljalom obliku sve do 1941. godine.

17 NV (Narodni val) 95, 8. XI. 1927., str. 3. - U Križevcima vlada komesar. Maštrović je i u Narodnoj skupštini 5. listopada 1927. održao govor o nasilju upravnih vlasti i najviših državnih činovnika koji su raspustili Gradsko zastupstvo u Križevcima ali i u Koprivnici i Bjelovaru. Ante Neimarević je oba zbivanja obradio u komediji *Zbrka oko načelnika*, djelo je tiskao Vinko Vošicki u Koprivnici 1944., i ono je scenski uprizoreno. Maštrović i Franjo Petrović napisali su članak "Za samoupravu općina, kritizirajući ponašanje povjerenika Vladimira Blaževca, te mjernika i župana Stopara (NV, 48, 13. IX 1927., str. 6. 18 M(aštrović), Kotarski sastanak HSS-a u Križevcima, 4. rujna 1927., NV, 45, 8. IX. 1927., str. 5.

19 NV, 78, 1. IV. 1928., str. 5. - Rušenje općina odozgo.

20 NV, 54, 20. IX. 1927., str. 4. - Izborni rezultati u Križevcima.

Ante Neimarević na fotografiji 30 ih godina.

Rezultat promišljanja Stjepana Radića bio je da neće biti mira dok se ne slože Hrvati i Srbi u Hrvatskoj. Do tog je zaključka došao i Svetozar Pribičević koji je 1926. postao Beogradu samo istrošen političar. To je dovelo u listopadu 1927. do sklapanja sporazuma Radić - Pribičević, odnosno Seljačko-demokratske koalicije, pa se to osobito osjetilo u radu oblasnih skupština i oblasnih odbora s pomiješanim hrvatsko-srpskim stanovništvom. Dugogodišnja trvenja zamijenila je suradnja Hrvata učlanjenih u HSS i Srba učlanjenih u Pribičeviću Samostalnu demokratsku stranku, te se to odmah osjetilo u radu samouprava na razini općina i oblasti. Stvorena je Seljačko-demokratska koalicija (SDK) čije vodstvo izrađuje veliki program koji je trebao poboljšati život seljačkog stanovništva u Hrvatskoj. Na velikim dogovoru u Splitu 10. travnja 1928. okupili su se predstavnici Zagrebačke, Osječke, Primorsko-krajiške, Dubrovačke, Splitske i Mostarske oblasti te su se svi

planovi prodiskutirali i donijela zajednička rezolucija. Križevce je zastupao Ljubomir Maštrović koji je, dakako, bio na tom sastanku i u ime osječke samouprave.²¹

Međutim, što je narod odozdo bio složniji da radi zajednički za svoje dobro, u Narodnoj skupštini međusobna sukobljavanja postaju sve gora i oštrija. Sukobi članova kluba SDK s Radićem i Pribičevićem na čelu s Vukičevićevim radikalima postaju sve češći i neugodniji, što je dalo naslutiti zbivanja koja su se dogodila u lipnju 1928. godine. Radić sve intenzivnije traži da se vlast prepusti oblasnim samoupravama kojima se daje mogućnost ujedinjavanja radi rješavanja zajedničkih gospodarskih i socijalnih poslova, a beogradska vlada nastoji, suprotno tome, ojačati svoje vodeće pozicije.

Iako su oblasne samouprave postojale već više od godinu dana, planirane realizacije tekle su sporo jer su veliki župani i ministarstva svim načinima kočili realizaciju zaključaka koje su donijeli oblasni odbori i oblasne skupštine. Istina, prebacili su obveze na oblasti, ali ne i financijska sredstva, pa oblasni odbori nisu mogli ispunjavati ono što su obećali, a zajmove im, ni državne, ni privatne banke i štedionice, nisu htjele dati.

U ožujku 1928. Zagrebačka oblast je preuzela Srednju i Nižu poljoprivrednu školu u Križevcima, namjeravajući Nižu integrirati s identičnom školom u Božjakovini.²² Pored toga ukidanje Učiteljske škole u Križevcima, u kojoj je i Neimarević predavao, oduzelo mu je dio dopunskog prihoda, a zbog najave da će se možda ukinuti i Gimnazija, svi križevački nastavnici osjetili su se ugroženima. *Križevački tjednik* vrlo anemično zagovara slogu Radića i federalista pa i nema mnogo čitatelja.²³ Sve informacije dobivaju HSS-ovci preko *Doma* kao glasila HSS-a, odnosno *Narodnog vala* kao glasila oblasnih hrvatskih samouprava. Neimarević se uključuje u borbu za pobjedu samouprave i pisanom riječju, te je objavio desetak članaka o radu HSS-a i njegovih organa.

21 NV, 85, 11. IV. 1928., str. 8. - U Splitu sastanak predstavnika osam oblasti.

22 NV, 70, 23. III. 1928., str. 1-2 - Oblasni odbor preuzima gospodarske ustanove.

23 NV, 71, 24. III. 1928.

Sve je započelo dolaskom Stjepana Radića u Križevce 12. ožujka 1928. godine. O dolasku Stjepana Radića u Križevce i o predavanju u Hrvatskom domu, te smotri Hrvatske omladine i sastanku Kotarske organizacije HSS-a opširno je izvijestio Ante Neimarević u *Križevačkom tjedniku*.²⁴

Vrlo osjetljiva tema bile su i šume. Dr. Juraj Šutej otkrio je silne malverzacije koje se provode kod gospodarenja šumama, te je o tome govorio 3. ožujka 1928. i u Narodnoj skupštini.²⁵ Osobito se kritiziralo što se bespoštedno sijeku državne šume i šume imovnih općina pri čemu se ne vodi računa o uzgoju. I Neimarević je podsjećao na haraćenje, tj. na uništavanje šuma u okolici Križevaca, te je o tome napisao oštri članak u *Narodnom valu* u kojemu je zahtijevao da to prestane.²⁶

Pod punim imenom i prezimenom napisao je tijekom 1928. više članaka u ovom listu koji imaju informativni publicistički značaj. Izvijestio je o sastanku Kotarske organizacije HSS-a u Križevcima od 15. travnja 1928. na kojoj su govorili narodni zastupnici Tomo Mađerić i Štef Kukolj, zatim Franjo Petrović, ugledni funkcionar zagrebačke Oblasne skupštine, te Neimarević, a protiv beogradske gospodarske politike.²⁷ U Narodnoj se skupštini krajem 1927. i početkom 1928. počelo mnogo govoriti o gladi izazvanoj sušom 1927. godine i potrebi da plodni krajevi sjevera pomognu ugrožene krajeve juga. Osnovan je posebni fond, ali k njemu radikali nisu dali ni blizu oblastima izvan Srbije, kupujući kukuruz na svom području i prodavajući ga onda u ugroženim krajevima na štetu države. Stjepan Radić je u Narodnoj skupštini 23. ožujka 1928. otvoreno rekao da je Vukičevićeva vlada nesposobna da riješi privredne probleme, a onda je u Financijskom odboru kritizirao poslovanje Uprave

monopola.²⁸ Ante Neimarević je, dakako, imao poseban osjećaj za krajeve ugrožene glađu, jer je polazio školu u Mostaru, a Hercegovina je često stradala od te prirodne nepogode.

Neimarević je ponovno zapisničar i izvjestitelj rada HSS-a u Križevcima sa sastanka od 3. lipnja na kojem je govorio Franjo Petrović kao tajnik HSS-ovske organizacije u Križevcima o potrebi djelovanja među mladima, a bili su prisutni i Đuro Kušec, Stjepan Bušić i, dakako, Maštrović.²⁹ To je vrijeme kada Stjepan Radić silno zaoštava borbu s radikalima u Narodnoj skupštini, te je Neimarevićev članak "O pisanju" bio jedan pokušaj koji se nije uklapao u opće pisanje *Narodnog vala* u tom vremenu.³⁰

U međuvremenu dolazi do atentata Puniše Račića na narodne zastupnike HSS-a, a možda i SDS. Smrtno su stradali dr. Đuro Basariček i Pavle Radić, a ranjeni su bili dr. Ivan Pernar, Ivan Grandža i Stjepan Radić. Ovaj atentat je uznemirio cijelu Hrvatsku, zaredale su žalobne skupštine, a u mnogim je mjestima proglašena i narodna žalost. Tako je bilo i u Križevcima gdje su u Velikoj dvorani Hrvatskog doma na Petrovo i Pavlovo govorili Franjo Petrović u ime Oblasne skupštine, a onda je Ljubomir Maštrović održao veliki govor o teškoćama u radu skupštine. Za SDS je govorio Dragutin Martinjak, dok je prof. Ante Neimarević govorio o dotadanjoj kalvariji hrvatskog naroda, osvrnuvši se na Matiju Gupca, Zrinske i Frankopane, srpanjske žrtve, smrt Kvaternika u Rakovici i zaprešičke žrtve i konačno beogradske lipanjske žrtve. Uvečer je u Križevcima organizirana žalobna povorka.³¹

Želeći odvratiti pažnju Križevčana od događanja u Narodnoj skupštini i zaustaviti demonstracije koje su tu i tamo izbijale velikom žestinom po cijeloj Hrvatskoj, veliki župan Zagre-

24 *Križevački tjednik*, br. 8 i 9. od 1928. str. 1. - Ante NEIMAREVIĆ, Dolazak predsjednika Radića u Križevce. Detaljan izvještaj o boravku Radića u Križevcima dao je Branimir Detoni u br. 9 istog lista a cijeli je izvještaj objavio I. PEKLIĆ u svojoj knjizi *Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju 1904.-2004.*, Križevci 2004., 64-66.

25 NV, 69, 22. III. 1928., str. 1 - 2 i 5. - Govor Šuteja u Narodnoj skupštini.

26 NV, 111, 12. V, 1928., - A. NEIMAREVIĆ, Haraćenje Hrvatskih šuma. Paklenski konzorcij na djelu o uništavanju šuma u okolici Križevaca. Pismo iz Križevaca 10. V. 1928. I dr. Vladko Maček je u Narodnoj skupštini 5. svibnja 1928. govorio o potrebi zaštite šuma. (NV, 106, 6. V. 1928., 4.)

27 NV, 92, 19. IV. 1928. - A. NEIMAREVIĆ. Sastanak.

28 NV, 72, 25. III. 1923. - Radićev govor u Narodnoj skupštini.; NV, 73, 27. III. 1928., str. 5. - U upravi monopola sjede lopovi. Radić je kritizirao prejeftinu cijenu hercegovačkog duhana kao jedinog prihoda tamošnjeg stanovništva koje zbog suše i nemogućnosti druge zarade pada u sve veću bijedu.

29 NV, 131, 7. VI. 1928., str. 4. - A. NEIMAREVIĆ, Rad naše stranke u Križevcima.

30 NV, 123, 27. V 1928., str. 7. - A. NEIMAREVIĆ, O pisanju. Ovaj je članak objavio ponovno u časopisu *Omladina*, 1932/1933, br. 2.

31 NV, 149, 29. VI. 1928., str. 6. - A. NEIMAREVIĆ, Narodna žalost u Križevcima.; 150, 1. VII. 1928., str. 3-4. - Križevci. (Cijeli je govor objavio I. PEKLIĆ, *HSS u križevačkom kraju*, n.dj., 70-72.)

bačke oblasti, Petar Zrelec, raspisao je za 1. srpnja 1928. dugo očekivane gradske izbore u Križevcima. Predložene su četiri liste: Lista HSS-a, Lista Federalne seljačke stranke na čelu s Maksom Srkuljem, Nezavisni radnici na čelu sa Zvonimirom Ranogajcem i Lista Samostalne demokratske stranke na čelu s gostioničarem Dragutinom Kolarčićem. S Liste HSS-a izabrani su Maštrović, Ante Neimarović, Martin Crnčić, te se tako Neimarović našao u Gradskom zastupstvu Križevaca.³²

U to se vrijeme još uvijek mislilo da će Stjepan Radić preboljeti ranjavanje, a to je očito mislio i on, te se upravo ove zadnje svoje dane posvetio zadacima koje moraju izvršiti hrvatske oblasne skupštine. Stoga je 11. srpnja održana velika sjednica u Radićevom domu na koju su došli delegati iz pet oblasti.³³ Velikom brzinom sastavljali su se zajednički programi HSS-a i SDS-a koje je trebalo realizirati jer je država najavila prebacivanje velikih novčanih sredstava Zagrebačkoj i Osječkoj oblasti za rad prosvjetnih, zdravstvenih i građevnih institucija koje su već oblasti preuzele i za koje do tog vremena nije stigao nikakav novac. U očekivanju tih sredstava oblasni zastupnici SDK zaokupljeni su planovima kako će rasporediti sredstva pa je održan veliki sastanak u Hrvatskoj sabornici 3. kolovoza 1928. kojemu su predsjedavali Maček i Pribičević, ali su došli i zastupnici Hrvatskog bloka Ante Trumbić i dr. Ante Pavelić.³⁴ Neimarović je od vodstva HSS-a dobio zadatak da obavještava Križevčane i okolno stanovništvo o političkoj situaciji i da smiruje narod. Tako je kod Šandora Perkovića u Vrbovcu održana skupština oko 17. srpnja na kojoj je prof. Neimarović govorio o političkim prilikama tražeći da narod bude miran i da sam ništa ne poduzima.³⁵

32 NV, 150, 1. VII. 1928., str. 4. - Gradski izbori u Križevcima. Poslije izbora na skupštini 20. srpnja 1928. Maštrović je izabran ponovno za gradonačelnika, ali je njegov govor u duhu SDK, tj. da treba raditi zajedno s "našim Srbima i Slovencima" na ostvarenju velikih ideja hrvatskog seljačkog pokreta. (NV, 168, 22. VII. 1928., str. 5. - Lj. MAŠTROVIĆ, Grad Križevci
33 NV, 159, 12. VII. 1928., str. 3. Sastanak u Zagrebu. Zanimljivo je da je povjesničar Ferdo Šišić htio 12. srpnja posjetiti Radića ali ga ovaj nije primio. (NV, 160, 13. VII. 1928., str. 2.)
34 NV, 179, 4. VIII. 1928. - Današnja sjednica kluba SDK. Osnovan je akcioni odbor od 25 ljudi i među njima je bio i Lj. Maštrović. Zadatak je ovog odbora bio da realizira zamišljene ideje Stjepana Radića na svim područjima koja su spadala pod samouprave.
35 NV, 164, 18. VII. 1928., str. 2. - Narod općine Vrbovec za svoga vođu.

Uvodni članak A. Neimarovića Križevci u počast hrvatskih mučenika iz kraja 1928. godine.

Smrt Stjepana Radića 8. kolovoza 1928. mnoge je političare iznenadila. U Križevcima je održana žalobna sjednica gradskog zastupstva, odmah nakon što je primljena vijest o Radićevoj smrti.³⁶ Brojne sažalnice stizale su sa svih strana, a pogreb je bio takav kakav Zagreb ne pamti. Hrvatska se zavila u crno. Ante Neimarović je opisao kako su seljani sela Đurđica kraj Križevaca 16. kolovoza zavili crkvu u crno, a župnik Leonardo Lukačić održao žalobnu misu.³⁷ To je bio samo početak. Svečana misa zadušnica održana je 22. VIII. u Križevcima, a najavljena je i komemoracija za 26. kolovoza.³⁸ I u Vrbovcu je 22. kolovoza održana misa zadušnica.³⁹

36 NV, 185, 11. VIII. 1928. - Žalobna sjednica gradskog zastupstva u Križevcima.
37 NV, 192, 21. VIII. 1928., str. 6. - A. NEIMAROVIĆ, Malo selo velikom vodji. Pismo iz Križevaca od 16. VIII.
38 NV, 197, 26. VIII. 1928., str. 9. - A. NEIMAREVIĆ, Zadušnice u slobodnim Križevcima. Misu je služio župnik Leonardo Lukačić.
39 NV, 197, 26. VIII. 1928., str. 9. - A. NEIMAREVIĆ, Vrbovec svome neumrlom vodji. Misu je služio župnik Kolarčić a bio je prisutan i oblasni zastupnik Jandro Pankretić.

Komemoracija u Križevcima 26. kolovoza bila je svečana. Ponovno je u punoj dvorani Hrvatskog doma govorio prvo dr. Martinjak u ime SDS-a, u ime Hrvatske federalne seljačke stranke dr. Đuro Bičanić koji je počeo govoriti o Francuskoj revoluciji, ali je glavnu riječ imao Lj. Maštrović, narodni zastupnik i tada ponovno gradonačelnik Križevaca, naglasivši da s Radićevim poslom treba nastaviti. Martinjak je izjavio da je Radić rekao u Sotinu da nikada neće primiti državnu službu nego da će služiti narodu idući od sela do sela da ga diže i osvježuje, zatim da je Stjepan Radić uveo seljaka u općine, u županije, u parlament i u oblasti, primjenjujući različite taktike radi postizanja točno postavljenog cilja. Martinjak je rekao da je SDK isključivo Radićevo djelo, osnovano na vjeri u ravnopravnost, jednakost i slobodu svih građana ove zemlje. Nešto kasnije su Križevci dobili i vidna obilježja kao Radićev grad, nakon što je gimnazijski park prozvan Parkom Stjepana Radića, Koprivnička ulica preimenovana u Ulicu Đure Basaričeka, a Kolodvorska ulica u Ulicu Pavla Radića. Ivan Pernar i Ivan Grandža, koji su preživjeli atentat, proglašeni su počasnim građanima Križevaca.⁴⁰

I u Gradecu je 26. kolovoza održana komemoracija u jednoj od najvećih crkvi onog kraja u prisustvu časnih sestara koje su tamo živjele, a govorio je oblasni zastupnik Mato Tomica i tajnik općinske organizacije Miško Gradečki. Prof. Neimarević je prikazao nade koje se polažu u odluke Unije u Berlinu kamo je Juraj Krnjević otišao tražiti pomoć. Krnjević nije naišao u Berlinu ni na kakvo razumijevanje delegata koji su se tamo okupili iz cijele Europe.⁴¹

Još se i na Velikoj gospodarskoj konferenciji u Zagrebu 28. IX. 1928., gdje su se okupili pred-

stavnici sedam oblasnih samouprava, govori o velikim zahvatima koji će izmijeniti gospodarstvo u Hrvatskoj te da će se vlada u Beogradu prisiliti na suradnju financijskim bojkotom.⁴² I još se uvijek pomišlja na gospodarsku i financijsku samostalnost Hrvatske. Vodstvo SDK ne uočava opasnosti koje mu se približavaju sa svih strana jer misle da su postojeći uspjesi oblasnih samouprava morali izazvati pažnju i odobravanje svjetske političke javnosti.

Nema nikakve sumnje da su Križevci i okolica reagirali na atentat, ali mlako i bez revolucionarnog žara, za razliku od situacije u Zagrebu gdje je čitava Trešnjevka tonula u pred-revolucionarno stanje, kako to pokazuje bombaška afera u koju je bio uključen i Josip Broz Tito. Možda je tome kriva Uredba o Oblasnom učiteljskom zavodu u Križevcima koju je donio Oblasni odbor, a prema kojoj je u Križevcima trebala biti organizirana posebna Učiteljska škola koja bi školovala učitelje za borbu protiv analfabetizma, gospodarske poslove sa seljacima i pjevačke tečajeve.⁴³ Smatralo se da će time, zbog ove posebne specijalizacije, Učiteljska škola u Križevcima naći svoje mjesto u sustavu jugoslavenskih učiteljskih škola.

Spominjanje onoga što je Radić ostvario i što je htio ostvariti stalno drži članove HSS-a u nadi, izazivajući posebne zahvale. Tako se je 2. rujna 1928. u Velikoj dvorani Hrvatskog doma u Križevcima okupio narod Križevaca i narod s Kalnika. Govorila su tri narodna zastupnika: Ljubo Maštrović, Tomo Mađerić i Štef Kukelj, a u ime Zagrebačke oblasne skupštine Franjo Petrović, Stjepan Bašić, Stjepan Kušić i Mato Tomica. O Stjepanu Radiću je govorio Mađerić.⁴⁴ Broj okupljenih uglednih članova HSS-a govori da su Križevci HSS-ovskom vodstvu bili vrlo važni, ali izostanak Josipa Predavca ukazuje da su postojala različita mišljenja kako treba biti organizirana Ratarnica u

40 NV, 202, 1. IX. 1928., str. 4. Ante NEIMAREVIĆ, Komemoracija neumrlom vodi u Križevcima; NV, 200., 30. VIII. 1928. str. 5. - A. NEIMAROVIĆ, Križevci za hrvatske žrtve

41 NV, 205, 5. IX. 1928., - A. NEIMAREVIĆ, U Gradecu 26. VIII. komemoracija. ; NV, 210, 12. IX. 1928., 5. Mnogo se je očekivalo i od Lige naroda, te od engleskog publiciste M. Wickhama Steeda koji je bio poznat po svom liberalizmu te je vodstvo HSS-a smatralo da je dužnost ovog novinara da ispita i cijelom svijetu priopći uzroke atentata u Beogradu. U inozemstvu je tražio pomoć i dr. Ante Trumbić. Juraj Krnjević (Ivanić Grad, 1895. - London, 1988) bio je glavni tajnik HSS-a od 1928. do 1964., a od 1929. do 1939. bio je u emigraciji. G. 1941. Maček ga je poslao da predstavlja HSS u izbjegličkoj vladi u Londonu, ali se je ubrzo morao povući s te funkcije jer se nije mogao odupirati srpskim radikalima koji su HSS optuživalo za sve ono što se desilo Jugoslaviji.

42 NV, 224, 28. IX. 1928., str. 2. - Velika gospodarska konferencija u Zagrebu.

43 NV, 213, 15. IX. 1928., str. 3. odluka Oblasnog odbora od 14. IX. 1928.; NV, 214, 16. IX. 1928., str. 5. Uredba o oblasnom učiteljskom zavodu u Križevcima.

44 NV, 219, 22. IX. 1928., str. 6. - A. NEIMAREVIĆ, Nek nas vodi duh Stjepana Radića.

Križevcima i Učiteljska škola i da su postojale izvjesne nesuglasice između Predavca i Maštrovića. Pouzdanički sastanci HSS-a održavaju se u 15. rujna u Vrbovcu, 23. rujna u Gradecu, 30. rujna na Kalniku i 7. listopada u Križevcima. Na svim tim sastancima Neimarević izvještava pozitivno o političkoj situaciji, navodeći i govor dr. Mačeka u Brdovcu, kada je ovaj izjavio da Hrvatska traži svoj Sabor i svoju vladu i da od toga neće odustati.⁴⁵ Na sastanku u Križevcima Neimarević je izvijestio da se cijeli slučaj internacionalizira i da je Marija Radić zatražila intervenciju međunarodnog suda u Den Haagu, te da je pisala i francuskom odvjetniku Henryu Torresu pa je i pročitao to pismo. Osvr-nuo se i na boravak dr. Mačeka i Predavca u Pragu gdje su bili na Međunarodnom kongresu seljačkih stranaka. Neimarević umiruje okupljene uvjeravajući ih da će se sve riješiti dogovorima, i neka narod kupuje *Božićnicu*,⁴⁶ kalendar HSS-a za 1928. godinu, i neka vjeruje svom vodstvu u mirno rješenje prolema.⁴⁷ Na molbu članova HSS-a iz Gradeca, Neimarević češće dolazi u Gradec, pa je tako i 20. listopada izvijestio narod o razvoju političke situacije, osvrnuvši se na zaključke Izvršnog odbora SDK od 19. listopada 1928. koji su još uvijek potvrđivali da Srbi i Hrvati u Hrvatskoj složno rade, a upoznao je narod i o putovanju dr. Krnjevića u Vojvodinu gdje je zabilježeno da su Nijemci i Mađari počeli prilaziti HSS-u. Sastanak je u Gradecu trajao dva sata i završio izjavom da svi Hrvati traže da Hrvatska bude ravnopravna Srbiji, jer bez te ravnopravnosti neće biti ove države, a Hrvata i hrvatskog naroda ipak će biti, jer su Hrvati i hrvatski narod stariji od ove države.⁴⁸ Ipak, Neimarević među prvima osjeća da stvari baš i ne idu planiranim tijekom, pa u njegovim člancima ponovno dominiraju teme iz povijesti, uz isticanje da narod najviše gubi u krvavim ratnim sukobima i da je mir najvažniji. U članku kojim govori o beogradskoj proslavi

obilježavanja solunskog fronta piše da treba slaviti mir a ne rat.⁴⁹

Međutim, što su dani više odmicali, to su ideje vodstva HSS-a izlazile sve više iz okvira realnosti. U listopadu 1928. bio je zabranjen javni zbor u Sinju, a onda su zabrane i *Narodnog vala* i *Doma* toliko učestale da se tek krajnjim naporom osigurava izlaženje ovih listova. A zatim je to došlo i u Križevce. Kao križevački gradski zastupnik, Neimarević je s narodnim zastupnikom Kukeljem sazvao u gostionici Alekse Senkovića u Gornjoj Rijeci za 27. listopada pouzdanički sastanak. Nakon što je žandar Nikola Kupreš zabranio njegovo održavanje, stotinjak ljudi se je razišlo, ali se nekoliko članova HSS-a, među kojima je bio i oblasni zastupnik Jandro Jambrec te predsjednik Mjesne organizacije Štef Ferenčak, našlo u stanu dr. Franje Puškovića da prodiskutiraju gradnju pučke škole u Kolarcu, selu koje je bilo opožareno ranijih godina, te da treba otvoriti seljačku čitaonicu, a možda i osnovati Sud dobrih ljudi kako se ne bi seljaci upuštali u skupe parnice, već bi sami međusobno rješavali manje sporove. Na sastanku je Jambrec rekao da treba njegovati hrvatsku pjesmu te da bi bilo dobro i da se osnuje seljačko pjevačko društvo i u tom selu. Seljak Marko Đurinec je kritizirao postupak Kupreša zbog toga što je rastjerao narod, a željeli su samo razgovarati o svojim potrebama, pa se radi toga našao kraće vrijeme i u zatvoru.⁵⁰

SDK još uvijek okuplja Hrvate i Srbe. No ponašanje žandara upućuje na oprez i jedne i druge. To je vrijeme održavanja Trećeg zasjedanja zagrebačke Oblasne skupštine. Osjećala se velika napetost. Josip Predavec govori o temeljima nove države, a u Splitu se održava Gospodarska konferencija koja Dalmaciji obećava moderne luke i prometnice. Objavljivanje opširnog programa koji je značio stvaranje hrvatske države u okviru Jugoslavije završio je rastjerivanjem Oblasne skupštine u Zagrebu i zatvaranjem Sabornice. Predavec ipak sve do 6. siječnja, kada su ukinuti oblasni odbori i oblasne skupštine, donosi s ostalim članovima

45 NV, 230, 5. X. 1928., str. 4. - A. NEIMAREVIĆ, Pouzdani sastanci u križevačkom kotaru; NV, 235., 11. X. 1928., str. 4. - A. NEIMAREVIĆ, Kotarski sastanak u Križevcima.

46 Prvo izdanje *Božićnice* za 1928. je bilo zaplijenjeno, ali se odmah potkraj studenog počelo pripremati drugo izdanje.

47 NV, 242, 19. X. 1928., str. 4. - A. NEIMAREVIĆ, Iz HSS-a. Pismo iz Križevaca 16. X. 1928.

48 NV, 248, 26. X. 1928., str. 5. - A. NEIMAREVIĆ, Sastanak općinske organizacije u Gradecu.

49 NV, 237, 13. X. 1928., str. 3. - A. NEIMAREVIĆ, Slavljenje prodora solunskog fronta 15. IX. 1918.

50 NV, 251, 30. X. 1928., str. 6. - Žandarska nasilja.; NV, 252, 31. X. 1928., str. 5. - A. NEIMAREVIĆ, Pouzdani sastanak u Gornjoj Rijeci.

Odbora odluke o podjeli financijskih sredstava, ali je slanje novaca na račune bilo zapriječeno od komesara koji je došao na čelo Oblasti. Kao što je već usvojeni proračun za 1928. bio znatno reduciran, a po skupštinarima donesene uredbe važne za narod nisu provedene u život, neke su sastavnice tih uredbi ugrađivane u zakone dr. Ote Frangeša kada je bio ministar poljoprivrede u vremenu diktature.

Zanimljivo je da je Neimarević nastavio s već uhodanim održavanjem pouzdanih sastanaka u Križevačkom kotaru tijekom studenog pa je čak i za prosinac najavio informativne skupštine i to u Svetom Petru Orehovcu 9. prosinca, zatim u Vrbovcu, Svetom Ivanu Žabnu, Svetom Petru Čvrstecu i Vojakovcu, dakle, u širem području oko Križevaca.⁵¹

U Vrbovcu su na sastanak 11. studenog došli članovi HSS-a iz 25 sela, u Gracecu 18. studenog iz pet sela, a Neimarević, kao i ranije, informira prisutne o političkoj situaciji i o putovanju kralja Aleksandra u Pariz. Osim toga poziva omladinu da se što više organizira u Seljačkoj slozi, jer preko nje može njegovati svoju narodnu tradiciju.⁵² Vrlo vješto Neimarević iskorištava narodno slavlje u Gradecu 25. studenog, kada su postavljena dva nova zvona na toranj gradečke crkve, od kojih je jedno nazvano Sveti Petar, a drugo Sveti Stjepan, u znak uspomene na Stjepana Radića. Na ovo slavlje došli su i dr. Maček i dr. Juraj Krnjević, pa se okupio velik broj naroda iz čitavog kraja.⁵³ Poslije ovog slavlja u Gradecu, Glavna skupština Gradske mjesne organizacije HSS-a

u Križevcima zajedno sa sjednicom Gradskog poglavarstva bila je završetak jednog vremena. Maštrović je ponovno izabran za predsjednika križevačkog HSS-a, a za tajnika Stjepan Hlebec.⁵⁴ Međutim, gradečko slavlje je zadnje okupljanje bez žandara.

Na križevačku je sjednicu veliki župan, pukovnik Vojin Maksimović poslao svojeg povjerenika Mladena Uzorinca. "Čitavo dopodne i još dugo popodne 'šetale' su se dvije žandarske ophodnje po trgu ispred crkve," piše Ante Neimarević o toj skupštini. Neimarevićeva misao da "pravda mora pobijediti, pa makar se protiv nje udružile i jače sile, nego li su ove tamne, mračne, beogradske i s rbijanske,"⁵⁵ bila je izrečena vrlo hrabro jer se narod već terorizirao i zastrašivao na sve strane, pa su se oni malo manje hrabri povukli od politike. U prvim redovima ostali su samo najhrabriji, ali je njihova hrabrost bila tolika da je često postajala neprimjerena trenutku, kada je samo Hrvatska buntovna, a svi ostali dijelovi zemlje, osobito Slovenija i Srbija, miruju. Predavec u tom vremenu, ludo, javno izjavljuje da Hrvatska mora imati svoju vojsku, jer da borba hrvatskog naroda ne smije biti ovisna o tome hoće li ove jadne i tobožnje samouprave i dalje živjeti ili ne.⁵⁶ Zadnji vrlo značajni članak napisao je Ante Neimarević na Silvestrovo 1928. godine. Taj članak pod naslovom "Križevci u počast hrvatskih mučenika" započinje ukazivanjem da su se Križevci uvijek odlikovali svojim hrvatstvom i da stoga ne iznenađuje da su se gotovo svi građani priklonili HSS-u koji je gradu pokušao vratiti

51 NV, 289, 8. XII. 1928., str. 6. - A. NEIMAREVIĆ, Važan historijski sastanak u Križevcima.

52 NV, 270, 22. XI. 1928., str. 6. - A. NEIMAREVIĆ, Pouzdani sastanci u križevačkom kotaru. pismo od 20. studenog.

53 NV, 273, 25. XI. 1928., str. 3. - A. NEIMAREVIĆ, Slavlje u Gradecu kod Križevaca. Dopis od 23. XI. O ovom okupljanju je pisano i dva dana kasnije nešto opširnije, ali članak nije potpisan. Vrlo su aktivne bile i žene te je došljake iz Zagreba pozdravila Barica Gradečki i Anica Martinjak, a skup je otvorio predsjednik odbora za zvona Imbeo Vinceković. Na skupu je govorio dr. Maček pozivajući na slogu i na mir, nadajući se pomoći svijeta te dr. J. Krnjević, a predavanje u školi o Stjepanu Radiću održao je Ante Neimarević. Tu je izveden i bogati zabavni program pjevačkog zbora Seljačke sloge u Gradecu pod dirigiranjem učitelja Juhaneša te školskog zbora Grozd. Mješoviti zbor otpjevao je skladbu Lhotke Kalinskog "Kakva je to ptica", te Žganecovu skladbu "Zrasla mi je roža". Muški zbor je otpjevao "Ječam žele", te Matzovu "Predi, predi", i "Zelen trsek" Dugana mlađeg koju skladbu je Maček molio da se ponovi. Na sastanak su pristigli i Ljubomir Maštrović i Franjo Petrović, dakle predsjednici Zagrebake i Osječke oblasne skupštine te se tako ovo dizanje novih zvona pretvorilo u zadnju javnu manifestaciju u ovom kraju jer ujedinjenje Prvog prosinca nije slavljeno odlukom Mačeka. Časne sestre iz Gradeca poslale su Mačeku prekrasno ukrašenu tortu, a učenica Jelka Lončarić recitala je pjesmu "Dobro došla naša mila zvona" iz koje se vidi da je trebalo čekati mnogo godina dok su nabavljena nova zvona oduzeta za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Stihovi su vrlo lijepi poput stiha: "Gdje su naša zvona bila? Odoše nam kćerice zlata u boj krvav, ko i tata", izmamivši, vjerojatno, i mnogu suzu. Trebalo je čekati deset godina da se ponovno čuje zvuk zvona s gradečke crkve. (NV, 274, 27. XI. 1928., str. 1-3, - Manifestacija hrvatske seljačke misli u Gradecu.)

54 NV, 276, 29. XI. 1928., str. 6. Gradsko zastupstvo Križevaca dalo je 10.000 dinara za zakladu hrvatskih mučenika, tj. za djecu Stjepana Radića, Đure Basarićeka i Pavla Radića (NV, 278, 1. XII. 1928., str. 8. - Stjepan HLEBEC, Gradsko zastupstvo Križevaca.)

55 NV, 293, 11. XII. 1928., 1-2. - A. NEIMAREVIĆ, Sastanak u Križevcima. U Carevdaru je čak bio zatvoren HSS-ovac Andrija Maček kritizirajući Korošca koji je bio na čelu tadanje vlade. (NV, 295, 13. XII. 1928., str. 4. - A. NEIMAREVIĆ, Provođenje Obznane oko Križevaca - O teroru u Vrbovcu i Carevdaru kraj Križevaca.)

56 NV, 299, 14. XII. 1928., str. 1. - Hrvatska mora imati svoju vojsku.

staro dostojanstvo i da je to opet došlo do izražaja nakon smrti vođa HSS-a, kada su ulice, trgovi i ustanove prozване njihovim imenima. Detaljno je prikazano tko je sve bio na ovoj glasovitoj sjednici kada su Križevci odali počast Radiću kako to nije učinio niti jedan drugi grad u sjevernoj Hrvatskoj, iako je bilo nekoliko sela koja su se vrlo dobro iskazala (Virje, Basaričekovo selo)⁵⁷ Ovaj je članak poboljšano i prošireno izdanje nepotpisanog Neimarovićevog članka "Kratki pogled u postanak i razvitak Hrvatske seljačke stranke" koji je objavljen u Spomen-spisu *Hrvatskim mučenicima*" (Zagreb 1928.). Po svemu se čini da HSS nije imao boljeg povjesničara od Ante Neimarevića. Još i na sam dan proglašenja diktature Neimarović objavljuje članak "Pouzdan sastanak u Gradecu kraj Križevaca" opisavši kako se je u kući Mate Rakoša skupilo 23. studenog 1928. stotinu članova HSS-a i kako je predsjednik Općinske organizacije Mato Tomica otvorio skupštinu na kojoj je Neimarović pročitao Radićev govor od 25. studenog 1918. koji se pamti po geslu "Ne idite kao guske u maglu". Govor je bio uvod u predavanje u kojem je prikazao političku situaciju i upozorio seljake da ne nasjedaju nikakvim "bojovnim organizacijama" jer da će se prilike razriješiti mirnim putem usprkos velikim zabranama koje koče rad HSS-a.⁵⁸

Krajem 1928. kotarski poglavar Križevaca izvještava velikog župana Zagrebačke oblasti, pukovnika Vojislava Maksimovića, nakon detaljnog ispitivanja terena, da nema nikakvog naoružavanja članova HSS-a.⁵⁹ Nije ga bilo kod članova HSS-a ali ni kod članova SDS. Sve je u Križevcima i okolici bilo mirno zahvaljujući vodstvu HSS-a koje se je zalagalo za politiku čekanja, dogovora, pregovaranja, vjerujući u ispravnost svoje ideje i svojeg postupka. Vjerujući u demo-

kraciju i parlamentarizam Josip Predavec, zamenivši Stjepana Radića na čelu Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti i Franjo Petrović kao predsjednik Oblasne skupštine, nastavili su intenzivno raditi na realizaciji Radićevog oblasnog programa, ali im nije bilo na pameti da posegnu za revolucionarnim mjerama kao što su to htjeli učiniti komunisti, kojom prilikom je i uhapšen Josip Broz Tito i osuđen u "bombaškoj aferi" na pet godina tamnice.⁶⁰ Međutim, mirno držanje HSS-ovaca nije bilo u skladu s njihovim riječima koje su često bile prijeteće i vrlo oštre. Najavljujući raspad države, tražeći intervenciju svijeta kralj proglašava diktaturu, a onda daje punu slobodu redarstvima i žandarmeriji da povedu represivne mjere prema svima koji su se 1927. i 1928. uključili u pokušaje realizacije ideja Stjepana Radića, i tako im omogućio uspostavu stroge kontrole nad kretanjem sumnjivih. Ne samo dr. Vladko Maček i Josip Predavec već i mnogi drugi došli su na udar režima i udaljeni su od mogućnosti da utječu na dalji razvoj gospodarstva, školstva i politike u Hrvatskoj, a većina HSS-ovca se povukla iz svakog daljeg bavljenja politikom pa i prof. Ante Neimarević.

Godina 1929. bila je teška za prof. Antu Neimarevića. Ljubomir Maštrović je imenovanjem križevačkog Gradskog zastupstva ostao bez mjesta gradonačelnika, a onda i bez službe. Neimarević se pokušava ponovno zamaskirati pisanjima o seljacima u prošlosti iskorištavajući svoja ranija istraživanja.⁶¹ Vjerojatno je ovu svrhu imao i članak "Vidovdanski ustav" koji se u odnosu na diktaturu činio sada nešto blažim, na što je Neimarević želio podsjetiti, iako ne daje nikakvo subjektivno mišljenje o tom dokumentu.⁶²

57 NV, 1, 1. I. 1929., str. 3-4. - A. NEIMAREVIĆ, Križevci u počast hrvatskih mučenika. U Križevce je na ovu sjednicu došao dr. Vladko Maček i narodni zastupnik Stjepan Kukelj, te oblasni zastupnici Franjo Puček, Stjepan Šiftar, dr. Ivo Lebović, Gjuro Kušić, Jandro Pankretić te gradski zastupnici grada Bjelovara Ivan Rešetar, Franjo Šalamon, Šimun Harbut i Ivan Hrubí te upravnik oblasne bolnice u Bjelovaru Mravunac. Govorili su dr. Maček, I. Granda, Ivan Pernar, pa i Marija Radić koji su postali počasni građani Križevaca, a Maštrović se u ime grada i u ime organizacije zahvalio. (NV, 1, 1. I. 1929. str. 5-6.)

58 NV, 7, 6.I. 1929., str. 4. - A. NEIMAREVIĆ, Pouzdan sastanak u Gradecu kraj Križevaca.

59 HDA, Građanske stranke, grupa VI, sig. 4/206. (I. PEKLIĆ, HSS, n.dj., 72)

60 Radićev sabor. Zapisnici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti 1927.-1928., Zagreb 1993., 319-359. Iz zapisnika Trećeg zasjedanja vidi se samo djelomično što je sve radio Oblasni odbor i kako je raspoređivao sredstva. U svakom slučaju Predavec je napregnuo sve svoje snage da iskoristi postojanje samouprave kako bi pomogao narodu te je po hitnom postupku podijelio postojeća financijska sredstva samouprave općinama i institucijama. Strahu vlasti od revolucije svakako je doprinijeo HSS-ov i SDS-ov tisak koji je vrlo oštro napadao vladu u Beogradu.

61 NV, 22.XII. 1928. - A. NEIMAREVIĆ, Kako su nekada živjeli ruski seljaci; NV, 21, 18. I. 1929. - A. NEIMAREVIĆ, Život francuskog seljaka; *Slobodni glas*, 6. i 7. II. 1929. - A. NEIMAREVIĆ, Privredni, kulturni i politički život Hrvatske poslije 1850. godine; NV, 7, 6. I. 1929. str. 5. - A. NEIMAREVIĆ, Porezi u historiji. .

62 NV, 13, 10. I. 2. - A. NEIMAREVIĆ, Vidovdanski ustav. Kako je nastao, kako je dugo bio na snazi i da su za taj ustav važni datumi 28. lipnja 1921, 27. ožujak 1925, 20. lipnja 1928. i 6. siječnja 1929. kada je ukinut.

Prof. Ante Neimarević, sada bivši gradski zastupnik, pokušava se ponovno baviti samo predavanjem povijesti i geografije na križevačkoj Gimnaziji. Međutim, zbog pisanja o slavljima Hrvatskog sokola u kolovozu u Križevcima⁶³ i Virovitici,⁶⁴ u rujnu je ministar prosvjete odlučio da Neimarovića makne iz ove sredine u kojoj se je tako dobro osjećao. Neimarović je radio u Križevcima sve do 1. listopada 1929. godine. Tada je dobio premještaj u Celje, pa u Varaždin, pa u Vinkovce i ponovno 1935. u Varaždin, u ožujku 1940. premješten je u Novu Gradišku da bi se u kolovozu 1941. konačno našao na koprivničkoj Gimnaziji i ovdje dočeka umirovljenje. Mukotrpan je bio život profesora s troje djece koji se morao stalno seliti, pri čemu, kako se čini, nikada nije ostavljao knjige, već su se one selile s njim. Umro je u Zagrebu 20. studenog 1965. gdje je i pokopan.⁶⁵

Razdoblje od 1923. do 1929. je najplodnije političko-publicističko razdoblje u životu prof. Ante Neimarovića.

Možemo zaključiti da je Neimarević bio Radićevac i da nikada nije bio Mačekovac. Nakon smrti Stjepana Radića produžuje se još njegova političko-publicistička aktivnost do proglašenja diktature, s time da se poslije toga više nikada nije bavio politikom.⁶⁶ Križevačko razdoblje u životu prof. Ante Neimarovića predstavlja jedno posebno poglavlje, zanimljivo i poučno, a kako se čini po kasnijem pisanju, nije ga nikada mogao zaboraviti.

63 *Jutarnji list*, 4. VIII. 1929. - A. NEIMAREVIĆ, Hrvatsko sokolsko slavlje u Križevcima.

64 *Jutarnji list*, 8. IX. 1929. - A. NEIMAREVIĆ, Hrvatsko sokolsko slavlje u Virovitici

65 Hrvatski državni arhiv, Personalni dosije A. Neimarovića u prosvjetnom odjelu, (kut. 263). U personalnom dosjeu nepoznat autor je tijekom NDH-azije ocijenio književni rad ovako: "Nažalost bio je sve to jalov posao, jer ga službena "Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola," koja je izašla u Zagrebu 1941. pod napisom "Plodovi srca i uma" od dr. Mate Ujevića - i ne spominje kao hrvatskoga književnika". Koliko je tu zlobe neka sude današnji kritičari Neimarevićevog opusa. O njemu je vrlo lijepo dao sud Pavleš u predgovoru knjige "Moje uspomene".

66 Njegov odbojni stav prema politici posije 1929. izražen je i u tome što je svu svoju djecu usmjerio prema medicinskim naukama kao zanimanju s kojim će laganije proživjeti život. Ante Neimarović bio mi je profesor povijesti na koprivničkoj Gimnaziji 1948.-1952., dobro sam poznavala i njega i njegovu djecu.

Summary

Historian Ante Neimarević and His Activities in Križevci in Period 1927-1929

Keywords: Ante Neimarević, Croatian Peasant Party (HSS) Križevci

Professor Ante Neimarević (Guča Gora, Travnik, 1891- Zagreb, 1965), worked as a History teacher in Križevci after having escaped from World War One horrors. A good friend to Maštrović and hearty Croat, he soon joined the Croatian Peasant Party (HSS) in Križevci, hoping to reestablish the city's dignity and relevance. He heartedly organized party meetings in Križevci and its vicinity and through his speeches informed people on political situation from local and European point of view.

Professor Neimarević was in fact an intellectual promotor of HSS in the territory. Much credit is given to him for the fact that the people of Križevci stood by Stjepan Radić and strongly supported him. Neimarević and Maštrović were the true Radić followers pledging

justice, honesty and work but also peaceful dispute settlement. Owing to Mr Neimarević, the HSS had an untroubled pace in the region. The most fertile period was that of peasant-democratic coalition, after the Radić-Pribičević Agreement had been signed, when Croats and local Serbs jointly worked on establishing national institutions. Traces of that time can be found in newspapers and archives. The Croatian Peasant Party and prof. Ljubomir Maštrović had an ardent aide in prof. Neimarević.